

Васил Гюзелев (София, България)

ПРИНОС КЪМ ИЗСЛЕДВАНЕТО НА СРЕДНОВЕКОВНАТА БЪЛГАРСКА УРБАНИСТИКА

Росица Панова. *Столичният град в културата на средновековна България*.
Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. С., 1995, 207 с.

В българската и европейската медиевистика напоследък силно нарасна интересът към историята на столиците, владетелските резиденции и дворцовата култура. Едва ли само този факт може да обясни появата на монографичното изследване на една млада българска историчка.

В един сравнително пространен увод (с. 7–25) авторката прави опит да изясни понятието „столичен град“ и неговите функции през Средновековието, а също така и съотношението между „столичен град“ и „култура“. В изясняването на понятието „култура“ тя се впуска в излишно и обременяващо конкретното изследване теоретизиране. Сполучливо в увода са формулирани равницата при определяне на мястото на столицата в културата на средновековна България (VII–XIV в.).

Първата глава е озаглавена „Опит за функционално моделиране на столицата“ (с. 26–48). В нея точно е констатирано, че изборът на средновековните български столици е бил обусловен от редица фактори (географски, военнoстратегически, политически и идеологически). Средновековната българска столица е разгледана като политически център с определени военнoадминистративни и други вътрешнополитически функции и като културен и религиозен център. Интересно е застъпеното становище, че „резиденцията на хана е мястото, където се упражнява основният религиозен култ“ през езическия период (681–864 г.) от съществуването на българското ханство (с. 43).

Във втората глава (с. 49–70) обстой-

но е разгледано мястото на първата българска столица Плиска в културата на езическа България. Според авторката в политиката и дейността на българските владетели през този период се открояват няколко основни идеологеми: идеята за старинността на държавата и нейната равнопоставеност с Византийската империя; утвърждаването и централизирането на властта на прабългарския хан и „нейното художествено превъплъщение в паметниците на Плиска и околността“.

Третата глава „Столицата в културата на християнска България. Върхове в културния разцвет (втората половина на IX–X в.)“ (с. 71–140) е най-обемистата в книгата и това е напълно естествено. Именно през този период в българските столици има онези модели и културни постижения, които оказват силно влияние върху цялостното културно развитие на свързаната с Византия славянска православна общност. След интерпретация на промените, настъпили в културното развитие на първата българска столица Плиска, обусловени от въвеждането на християнството и на славянската писменост и книжовност през втората половина на IX в., Росица Панова подробно се спира на разцвета на старобългарската духовна и материална култура във втората българска столица Велики Преслав (с. 90 сл.). Макар добре да са характеризирани основните постижения и моделите, създадени тук, авторката не е могла да покаже кои от тях са имали трайност и устойчивост не само в средновековна България,

но и в редица други страни. В това отношение неизяснена остава ролята на преславските манастири.

Интересни схващания и обобщения съдържа четвърта глава „Столицата в културата на България в епохата на зрялото Средновековие (XIII–XIV в.). Търновград“ (с. 141–186). Тук е застъпена концепцията, че през този период в Българското царство се създава силен култ към столичния град и царската власт. Според авторката влиянието на Търново като център върху периферията е много по-голямо, отколкото през предшестващите периоди от столичното развитие на България. През този период се извършва „непрекъснато обогатяване и усъвършенстване на формите“ в културния живот на българската столица и трайно се налага идеята за столичния град като негов основен и незаменим център (с. 149 сл.).

Монографията на Р. Панова е оригинално изследване с несъмнени достойнства и реални приноси в изясняването на редица въпроси от средновековната българска история. Авторката е показала отлично познаване на писмените извори, археологическите изследвания и гледищата в

досегашните историографски трудове. При това е проявен съзнателен стремеж ролята на средновековните български столици в културния живот да се разглежда на широк исторически фон чрез съпоставка с византийската столица Цариград и някои столици на други средновековни държави, които са влизали в славяно-византийската политическа и духовна общност.

Като пропуск в книгата трябва да се смята отказът от разглеждането на Охрид и Преспа като столици на Българското царство в края на X – началото на XI в. На някои места се наблюдава повторение на информация. От употребяваната от авторката терминология личи, че тя силно е повлияна от теоретизиранията на някои български и чуждестранни културолози. Липсата на превод на съдържанието на един от по-широко използваните в науката езици и на резюме на него безспорно ще затруднят ползуването на книгата от страна на чуждестранните изследователи. Независимо от всичко това монографията на Р. Панова е съдържателно научно изследване, което има своето място в съвременната медиевистика.